Prov. Pal.

EXAMEN
CONCILII TRIDENTINI

PER

MARTINUM CHEMNICIUM

SCRIPTUM

SECUNDUM ED. 1578 FRANCOFURTENSEM, COLLATA EDITIONE A. 1707 DENUO TYPIS EXSCRIBENDUM CURAVIT, INDICE LOCUPLETISSIMO ADORNAVIT

VINDICIAS CHEMNICIANAS

ADVERSUS PONTIFICIOS PRAECIPUE ADVERSUS BELLARMINUM

AD CALCEM

ADJECIT

ED. PREUSS,

DR. PHIL., S. S. THEOLOGIAE EVANGELICAE LICENTIATUS, EAMQUE IN UNIVERSITATE LITT. BEROL. PRIV. DOCENS.

BEROLINI.

SUMTIBUS GUST. SCHLAWITZ.

1861.

THEOLOGORUM ORDINI BEROLINENSI

SUMME VENERANDO:

E. G. HENGSTENBERGIO, C. G. NIEDNERO, C. J. NITZSCHIO,
F. L. STEINMEYERO, A. TWESTENIO

VIRIS CLARISSIMIS

NOVAM HANC CHEMNICIANI EXAMINIS EDITIONEM

GRATO DICAT ANIMO

EDITOR.

LECTURIS SALUTEM

J. N. J.

Centum quinquaginta quatuor anni lapsi sunt, ex quo ultima Chemniciani examinis Concilii Tridentini editio lucem adspexit. Quum autem jam libri exempla emi difficillimum esset, evangelicae theologiae amatores novam editionem parari optarunt. Quam ut pararem, duae potissimum causae moverunt. Primum, quem ipse inde fructum percepi, eum omnibus sanctae ecclesiae membris fore cupivi. Deinde quia novam cum Pontificiis pugnam instare videbam. Quam pugnam ut sustineamus, post acerrimum s. scripturae studium nil tam utile est quam Chemniciani examinis lectio diurna nocturna.

Fuit quoddam tempus, quo liber hiccine in academiis non modo assidue legebatur, verum peculiaribus etiam lectionibus quotannis explicari solebat.

Qui evangelicae theologiae peritus est, de libri pondere non dubitabit, qui dubitat, legat.

Quod ad consilium attinet, quo librum denuo exscribendum curavi, paucula addam: Omnes, quas vidi, examinis editiones mendis repletae sunt. Maxime ultima a Joanne a. MDCCVII curata. Nulla autem editione utendum nobis fuisse existimamus, nisi cum ab ipso Chemnicio revisa, tum mendis minus repleta. Non igitur editionibus Genevensibus, non editione Joannis.

Quatuor editiones Francofurtenses ante annum MDLXXXVI impressae restabant. Quarum princeps maxime scatet vitiis ut Chemnicius ipse fatetur.

Editio contra anni MDLXXVIII ut est ultimae, quae dicitur, manus, ita minus mendis obruta. Eam igitur exscribendam curavimus.

Libri concordiae locos juxta editionem Berolinensem laudatos singulis examinis articulis adjecimus.

Quatuor examinis partes sigillatim proponimus, quintam addamus. Cujus haec erunt membra: Primum vita Chemnicii. Deinde libri impressi historia. Tertium Chemnicianae adversus Pontificios praecipue adversus Bellarminum vindiciae.

Qui legis, vale et fruere.

scr. Berolini feria tertia post domin. vocem jucunditatis. a. s. MDCCCLXI.

EDITOR.

EXAMINIS
CONCILII TRIDENTINI

PER

D. D. MART. CHEMNICIUM

SCRIPTI

OPUS INTEGRUM QUATUOR PARTES

IN

QUIBUS PRAECIPUORUM TOTIUS DOCTRINAE PAPISTICAE FIRMA ET SOLIDA REFUTATIO, TUM EX SACRAE SCRIPTURAE FONTIBUS, TUM EX ORTHODOXORUM PATRUM CONSENSU COLLECTA EST,

UNO VOLUMINE COMPLECTENS.

AD

VERITATIS CHRISTIANAE

ET

ANTICHRISTIANAE FALSITATIS COGNITIONEM

PERQUAM UTILE ET NECESSARIUM.

1. JOH. 4.

NOLITE OMNI SPIRITUI CREDERE, SED PROBATE SPIRITUS, NUM EX DEO SINT: QUONIAM MULTI PSEUDOPROPHETAE EXIERUNT IN MUNDUM.

FRANCOFURTI AD MOENUM.

ANNO MDLXXVIII.

INCLYTO ET SUMMAE SPEI

ILLUSTRISSIMO PRINCIPI AC DOMINO,

D. ALBERTO FRIDERICO,

ILLUSTRISSIMI PRINCIPIS AC DOMINI,

D. ALBERTI SENIORIS, ETC. FILIO,

MARCHIONI BRANDENBURGENSI, PRUSSIAE, STETINI, CASSUBIORUM ET VANDALORUM DUCI, PRINCIPI RUGIAE, ET BURGGRAVIO NORIBERGENSI, ETC.
DOMINO SUO CLEMENTISSIMO:

gratiam, pacem, salutem et benedictionem, a Deo Patre, propter filium, Dominum nostrum Jesum Christum, per spiritum suum sanctum.

Illustrissime Princeps, Domine clementissime: Quod scriptum hoc complectens gravissimas disputationes de praecipuis doctrinae coelestis capitibus, in Tridentino Concilio conspurcatis et depravatis, Celsit. vestrae in primo adhuc aetatis flore agenti, demisse offero: ejus rei honestas et graves habeo causas, quas Celsit. vestrae illustrissimus parens, Princeps ac Dominus, D. Albertus senior, etc. Dominus meus clementissimus, pro eximia, et jam senili sua prudentia, ut spero, non improbabit. Homines sapientes, omnibus temporibus, gravissimo consilio censuerunt in formandis a prima statim aetate studiis, vita et moribus eorum, qui ad spem Imperii nati sunt, et educantur, plurimum operae et diligentiae ponendum esse: quia *κοινὸν ἀγαθόν*, publicum et commune bonum sit talis Princeps, qualem sapiens antiquitas in pulcherrimo illo Homeri versu descripsit:

ἀμφότερον βασιλεύς τ' ἀγαθὸς κρατερός τ' αἰχμητής.

Ut autem Dei beneficio tales evadant, valde multum interest Reipublicae, quali institutione a prima statim aetate formentur, et ad quae exercitia a teneris assuefiant. Qua de re multa extant sapienter cogitata, et venuste dicta, et apud Poetas, et apud Philosophos.

In Ecclesia vero filii Dei, Spiritus sanctus vult, Principes terrae non tantum ad politicas et bellicas virtutes formari, sed praecipue vult ipsos erudiri, ut serviant Domino in timore, et filium ipsius, Dominum nostrum Jesum Christum, a tenera aetate osculari discant, Psalm. 2. Utque sint benefici miserae et exulantis Ecclesiae nutricii, Jes. 49. Pulcherrimum enim spectaculum, Deo gratum, Ecclesiae salutare, et ipsis Angelis opta-

tissimum esse David affirmat Psalm. 47. quando Principes populorum congregantur cum populo Dei Abraham, apud illos enim, qui sunt scuta terrae, Deus vehementer elevatur. Et Psalm. 102. dulcissimam facit hypotyposin: Scribantur haec in generationem alteram, quia prospexit de excelso sancto suo, Dominus de coelo in terram prospexit, in conveniendo populos et Reges in unum, ut serviant Domino. Ita 4. Reg. 11. Joas in domo Domini, apud Pontificem Jojadam educatur, et quidem in ipsa domo Domini, ritu augustissimo inauguratur, diademate capiti imposito, et libro legis in manus tradito: cum tamen septem tantum annorum puer tunc esset, cujus animus non poterat tunc quidem per aetatem omnia legis mysteria capere. Ab ineunte tamen aetate, judicarunt, Regii pueri animum imbuendum esse illis cogitationibus, ut meminisset in quam spem educaretur: ut scilicet non tantum privatim voluntatem Dei agnosceret, Domino serviret, et filium oscularetur: sed ut illa traditione libri testimonii commonefieret, publicam custodiam doctrinae divinitus patefactae, et in libris sacris consignatae, sibi, ut politico magistratui, certo modo et ordine a quibusvis depravationibus tutandam commendari.

Ita ex Christianis Regibus et Principibus multi bono consilio et pio zelo, liberos suos, in collegiis Ecclesiasticis, quae tunc scholae erant, et quasi plantaria Ecclesiae Dei, voluerunt educari: et a prima aetate ita institui et formari, ut reverentiam erga doctrinam Ecclesiae, in primo aetatis flore conceptam, postea in ipsa Imperii administratione retinerent et colerent. Et saepe in tali institutione Principum liberis propositi, traditi et commendati sunt libri, complectentes explicationes de gravissimis, contra sanam doctrinam motis controversiis. De quibus etsi per aetatem tunc judicare non poterant, admonebantur tamen traditione hujusmodi scriptorum, ad officium pii Principis, ad quod educabantur, pertinere, ut et privatim ab omnibus sanae doctrinae corruptelis serio abhorrerent, utque suo loco lupos, afferentes alienam vocem, ab ovili arcerent et abigerent.

Cumque non dubitem, Illustriss. Ducem Prussiae, Dominum Albertum seniorem, etc. Dominum meum clementissimum in hac gravi sua aetate, nihil aliud in votis habere, quam ut pia filioli et haeredis sui institutio et formatio, per Dei gratiam ita benedicatur, ut una cum diademate, etiam liber testimonii divini, ipsi recte tradi et commendari possit, utque in nutricatione Ecclesiae, paternis vestigiis insistat. Judicavi igitur, Celsit. ipsius non ingratum fore meum hoc officium, ab ea gratitudine, quam Prussiae multis nominibus debeo, non alienum, si inclyto, et summae spei Celsit. suae filiolo, Domino Alberto Friderico, etc. Domino meo clementissimo inscriberem et offerrem, Examen hoc Decretorum Concilii Tridentini, quod certis rationibus ita flagitantibus conscripsi, ut cum aliud non possim, una cum precibus meis, commonefactione aliqua institutionem Illust. et summae spei Principis, etc. adjuvarem: ut Celsit. ipsius meminerit, in quam spem, non suae tantum Prussiae, sed toti rei literariae, et praecipue Ecclesiae educetur, utque progrediente aetate, discat et agnoscere, et odisse technas, et fraudes tyrannidis Pontificiae, et regni Antichristi.

Non autem privato vel consilio, vel arbitrio, hoc argumentum grave sane, et difficile, mihi delegi, sed quodammodo necessitate quadam mihi impositum est. Edidi ante biennium libellum proponentem, et quasi in tabella monstrantem praecipua capita Theologiae Jesuitarum: quae ex quadam ipsorum censura collegeram, ut nova ista regni Pontificii secta, Germaniae nostrae detegeretur, quam monstrosas opiniones profiteatur et circumferat. Ad illum libellum vero, ne ex Jesuitarum quidem secta hactenus quisquam responsionem instituere voluit, credo quod nemo turpitudinis istius publice detectae patronus haberi voluerit. Tandem Andradius quidam Lusitanus, qui inter Theologos Tri-

dentini Concilii praecipuam personam sustinuit, ad profligandum illum exiguum meum libellum, magna et prolixa acerbitate exarsit. Idque non suo quodam vel instituto, vel arbitrio, sed (sicut ipse narrat) eorum instigationibus inflammatus, quorum Tridenti in Concilio praecipua fuit autoritas: cum quidem (sicut ipse narrat) multorum sermone cognoscerent, aliqua nostrorum gratulatione, libellum istum meum fuisse exceptum.

Jam vero ad primam inspectionem, scriptum illud Andradii, propter acerbam et tumidam maledicentiam, cum quidem in rebus ipsis ad profligatas Jesuitarum opiniones, majorem et crassiorem ipse addat impudentiam, statueram prorsus silentio praeterire. Sed cum attentius, res ipsas, quas Andradius tractat, considerarem, deprehendi ipsum quasi aliud agendo, voluisse simul mysteria quaedam, quae Tridenti in privatis congressibus et deliberationibus agitata sunt, in lucem producere. Cumque illam personam, a Tridentinis patribus sibi impositam fuisse, ipse narret: existimo, voluisse Pontificios, post promulgata et edita impia sua decreta, etiam interpretationem illorum orbi Christiano tradere. Atque hoc modo ex illis Andradii explicationibus animadverti, quam multae technae, et quam variae fraudes, in Tridentinis decretis insidiose occultentur, de quibus Lector vix suspicari posset, si obiter nuda decreta inspiciat.

Cum igitur omnino responsio aliqua opponenda esset, judicavi hanc rationem, quae cum aliqua Lectoris utilitate conjuncta esset, fore commodissimam: si ex Andradii scripto, quod Tridenti durante Concilio, hortatu et instigatione Patrum compositum erat, excerperentur ea, quae decretis Tridentinis talem interpretationem addunt, unde non obscure colligi potest, quae ibi dictae sententiae, quae agitatae deliberationes, ad depravanda praecipua doctrinae coelestis capita. Et hac occasione institui Examen primae partis Decretorum Concilii Tridentini, usque ad doctrinam de Sacramentis. Altera vero pars, si occupationes permiserint, et Ecclesiae utilitas efflagitarit, Deo bene juvante, subjungetur. Cognoscet autem Lector, ex commonefactione hujus examinis, ex quam insidiosis technis et fraudibus consuta sint Tridentina decreta, hoc consilio et hoc fine, ut usitatas adulterationes, quas ex Philosophia male et infeliciter cum Theologia dilutas, Monachi in Ecclesiam invexerunt, quoquo modo, et invitis et Deo et hominibus, retinere, confirmare et stabilire possint. Adjeci in plerisque locis fundamenta explicationum et refutationum, quantum quidem instituta examinis ratio tulit. Locum vero de Scriptura et Traditionibus, quia in eo Pontificii totius suae causae robur et praesidium, hoc quidem tempore, collocant, aliquanto plenius justa ferme tractatione explicavi. In tota autem hac scriptione, nihil conatus sum novi afferre, sed tantum antiqua, hoc est, usitatam nostrarum Ecclesiarum doctrinam repetere, quam non dubito esse Propheticam, Apostolicam, et vere Catholicam consensionem. Sed de consilio scriptionis, in ipsa praefatione plura dicenda erunt.

Nunc igitur, Illustrissime Princeps, Alberte Friderice, etc. ad Celsit. vestram revertor, quam reverenter et demisse oro, ut clementer audiat, quibus rationibus motus, scriptum hoc Celsit. vestrae inscribere et offerre voluerim.

Adversarius meus Andradius, explicationes suas, quas ita inscribit: Serenissimo Regi Lusitaniae, etc. cujus adolescentia, in primo aetatis flore, sub Jesuitarum disciplina, referente Andradio, instituitur, destinavit, ut scilicet tenellus Regis animus, si a Scriptura ad humanas traditiones abducatur, et superstitionibus Pontificiis ab ineunte aetate undique fascinetur, non possit aliquando progredi ad fraudes Pontificias agnoscendas, et veritatis lucem aspiciendam. Cogitavi igitur justiores me habere causas, ut simili inscriptione, seu dedicatione, nostros Principes, qui in primo aetatis flore, in illa simplici et fundatissima doctrina, quae a Deo generi humano patefacta, et literis Propheticis et Apo-

stolicis consignata est, educantur et instituuntur, commonefacerem et exhortarer, ne si quando ad Reipublicae gubernacula admoti fuerint, patiantur se et suos a manifesta et salutari Scripturae luce, ad tenebras et figmenta humanarum traditionum, et scrinii Pontificii somnia abduci. Vestrae autem Celsit. illustrissime Princeps, Alberte Friderice, etc. potissimum judicavi me hoc qualecunque officium jure quodam debere. Multis enim et magnis ab illustriss. Celsit. vestrae parente, etc. Domino meo clementissimo beneficiis sum affectus, quando instructissimae Ducali Bibliothecae ante annos tredecim praefectus, honestum in Aula locum habui. Exercitia etiam mea in Mathematicis qualiacunque Celsit. ipsius non ingrata fuerunt.

Et cum ad pertexenda studia mea ad Academias redire vellem, honeste, et quidem liberaliter a Celsit. ipsius, et literis, et donariis dimissus sum. Pro quibus beneficiis, judicavi me hac ratione animi gratitudinem commodissime, vel aliquo saltem modo significare posse: si hac inscriptione ostenderem, me illustriss. filio et haeredi Celsit. ipsius, omnia fausta et felicia precari, in iis praesertim, quae summa et maxima sunt in hac vita, ut scilicet juxta Spiritus sanctus sententiam, primis assuescat ab annis, servire Domino in timore, et osculari filium, Psalm. 2. congregari cum populo Dei Abraham, Psalm. 47. suscipere nutricationem Ecclesiae, Jes. 49. odisse Ecclesiam malignantium, Psalm. 26. Et hanc meam operam spero Celsit. ipsius non minus gratam atque adeo pro rerum aestimatione gratiorem fore, quam cum olim qualiacumque Mathematum exercitia, Celsit. ipsius exhiberem: quae tamen memini, singulari Clementia accepta fuisse. Volui etiam gratitudinem meam pro illo beneficio ostendere, quod in Bibliotheca instructissima, per triennium et amplius, non sine fructu mihi versari clementer concessum fuit. Illa enim occasione accensus sum studio linguarum, et amore cognoscendae verae et purioris antiquitatis. Merito igitur, cum debita gratitudine, Prutenicae Bibliothecae acceptum refero, quantulumcunque est, quod postea in hoc studiorum genere profeci.

Saepe etiam illius humanitatis recordor, cum in Aula quidvis potius quam aulicus, per triennium ferme versarer, quod illi, qui in Aula praecipui erant, ad amicitiam suam honestum et liberum aditum mihi patere volebant. A Domino Burggravio, propter modestiam et simplicitatem amabar, et quidem liberaliter fovebar, Nobili viro et Casparo Nosticio, Doctori Christophoro Jonae, Consiliariis, Andreae Muncero Secretario, non ingrata erat mea consuetudo, et quidem multis in rebus opera ipsorum saepe utebar: qui etiam absentem benevolentiae officiis prosecuti sunt. Nec opus est singulos nominare, quorum in Prussia et amicitia usus, et benevolentiam expertus sum.

Cumque aliud non possim, existimavi me vel aliquam gratitudinis significationem Prussiae ostendere posse, si publica hac declaratione et commonefactione testatum facerem, me ardentibus et summis votis, institutionem et formationem, ipsam denique vitam et salutem, inclyti et summae spei Principis ac Domini, D. Alberti Friderici, etc. divinae gratiae et benedictioni commendare.

Vestram vero Celsit. Illustrissime Princeps Alberte Friderice, etc., Domine clementissime, reverenter et demisse oro, ut non aegre ferat, quod per vestram Celsit. volui gratum meum animum, erga illustrissimum Celsit. vestrae parentem, etc. Dominum meum clementissimum, et erga totam Prussiam, publica aliqua significatione declarare. Erit hoc Deo gratum, et Celsit. vestrae honorificum, si in primo aetatis flore, exemplo illustrissimi parentis, coeperit ostendere, et spem praebere, se patrocinium rei literariae et nutricationem Ecclesiae, una cum reliqua haereditatis successione, suscepturam. Et hac bona spe fretus, Celsit. vestrae offero et dedico hanc meam qualemcunque operam, quam eruditorum, et in his illustrissimi Celsit. vestrae parentis, etc. judicio gravissimo submitto,

reverenter et demisse orans, ut quicquid hoc est officii, Celsit. vestra, placido vultu, et clementi animo accipere non dedignetur.

Deum Patrem Domini nostri Jesu Christi toto pectore et ardentibus votis oro, ut propter filium suum, Dominum nostrum Jesum Christum, Celsit. vestrae institutionem et studia, totam denique vitam et salutem, divina sua gratia et benedictione, per Spiritum suum sanctum gubernet, ab omni periculo et malo incolumem clementer conservet et custodiat, et benedictione sua efficiat, ut Celsit. vestra esse aliquando possit organon Deo gratum, politiae utile, et Ecclesiae salutare, Amen.

Brunsuigae, Anno Domini M. D. LXV. die Aprilis 29. quo die Deus Celsit. vestram in hanc lucem nasci voluit, quem etiam toto pectore oro, ut illum diem Celsit. vestrae faustum, felicem, et salutarem saepissime redire velit.

Celsit. Vestram

reverenter et demisse colens,

MARTINUS CHEMNICIUS,
Minister Ecclesiae Brunsuicensis.

NARRATIO DE SYNODO NICENA

VERSIBUS EXPOSITA

AUCTORE

MATTHIA BERGIO, Brunsuicensi.

Nunc tandem pietas multum laudata supremi
Pontificis perfecta dedit, quae tempore longo
Parturiens nobis specie ostentabat inani:
Nunc tandem Alpina coeptum (quis nescit) in urbe
Concilium Latia de relligione peractum est.
Hei mihi quale fuit, quantumque recessit ab illis,
Quae sancti quondam, mundi melioribus annis,
Egerunt proceres, cum nondum adjuta nocentum
Fraude superstitio, doctrinae tradita sensim
Carpere Apostolicae furtis audacibus orsa est:
Cum nondum sanctis priscorum moribus aetas
Decolor invexit virus: segetique malignum
Triticea lolium atque aconita nocentia furtim
Miscuit ille nocens lacrymabilis arbiter Orci.
Hei mihi quale fuit, quantumque recessit ab illo,
Quod quondam Solymis duodena coegerat altis
Turba: rudes populos dum Christo hinc inde laborat
Jungere, sollicitaque haec providet omnia mente.
Quae poterant coeptis obstare ingentibus, illo
Tempore, messis adhuc tenera cum stabat in herba
Christe tibi, et multi gressum in tua castra ferebant.
Quid? quam dissimile hoc rebus fuit omnibus illi,
Quod quondam ex omni princeps longe optimus aevo
Eximio Christi pietatis amore coëgit,
Contra hunc, quem Martis de nomine dixit Arium
Graecia, qui Christi nomen dum perfidus ore
Abnegat impuro, tibi maxime Constantine
Aeterna objecit laudandum in secla laborem.
At sibi, complicibusque suis, aeterna nocentum
Supplicia infelix, omnique miserrimus aevo:
Quando hostili animo Christum insectatus, et inter
Blasphemus contra hunc voces animam exhalavit.
Haec jam Pierio mens est mihi promere cantu
Non tamen, ut rerum momenta per omnia pergens
Singula commemorem, dici haud indigna: laboris
Ingentis res illa foret: mihi parva loquenti
Sufficit ad plenos lectorem mittere fontes,
Mi sat erit, parvo indicio monstrasse legenti,
Quam simile hoc illis fuerit, quae diximus ante,
Conciliis, Latii studio quod praesulis actum est.
Nimirum ut Nemesi similem patet esse Lavernam:
Laida Penelopae: Venerem tibi casta Diana:
Gorgonas Harpyasque tibi Oritonia virgo.
Dum tamen istud ago, numeris dum talia promo,
Ecquis erit Musis qui non aversus, opellam
Comprobet hanc, venae censor minus asper agrestis?
Tu quam respexit vultu supremus amico
Jam pridem pater, et lucem cui reddidit illam,
Quam tenebris olim et caligine texerat atra
Vana superstitio, et pietati inimica Tyrannis,
Saxonica Arctoi non ultima gloria tractus:
Tu mecum facilis coeptum percurre laborem:
Dum decus egregium, dum facta ingentia condo
Principis, insignis magnum Constantia nomen
Cui dedit: et poenas etiam, quas solvit Arii
Impietas, alto dum bellum intentat Olympo:
Et Christum vanis oppugnat perfidus armis.
Vos quoque quos etiamnum hac tanta in luce tenebrae
Impietasque juvat blasphemi insana Papatus:
Ibida qui turpem Romanae sedis honore
Afficitis superum (sive huc vos impulit error,
Sive auri malesuada fames, seu fulgor honorum,
Praestringit captis oculos) huc vertite mentes,
Huc animos, neu quis dubitet, quin impia facta
Tristibus exemplis, quantumvis tardus ad iram
Sit pater ulturus, quando bonitate videbit
Esse nihil patria, monitis nihil omnibus actum.
Aspicitote animis, quanto divina furore
Ira vel hunc ipsum, de quo mea pagina dicet,
Presserit: informi demissum ad Tartara leto:
Ut vel sic vobis mentem sententia mutet
Sanior, et morti vos eripiatis et Orco.
Sed nos jam vento pandemus vela vocanti.
Ergo hic, cui clarum dederat Constantia nomen,
Primus in Imperio magno te Christe professus
Romulidum fuit, et cultus portenta profani
Sustulit, et vitae populos melioris in usum
Formavit, passim vanos dediscere cultus
Hortatus, Christumque animis Christum ore fateri.
Dum tamen illud agit, Christo dum militat ille
Quae rerum discrimina pertulit? o quibus ille
Jactatus fatis, quae bella exhausta per orbem
Confecit, diros veri dum numinis hostes
Europa atque Asia pulsos sequiturque premitque,
Et jam complures saevissima monstra Tyrannos
Sustulerat victor ferro, rerumque potitus
Regnum instaurabat Christo fortissimus uni:
Et rectos cultus, et justa capescere sacra
Jusserat, et vanos ritus et vana priorum
Orgia vastatis passim submoverat aris.
Ille animas Christo dociles, non exta parare,
Non ullas pecudum fibras mandaverat ille,
Antiqua quicquid reliquum de sorde manebat
Exstirpare omni penitus ratione parabat.
Nec mora: crudeles rabies Acherontica sensit
Invidiae stimulos, dirisque ultricibus acta,
Artis opem ad solitae decurrit: scilicet illam
Hoc super interitu sacrorum artisque nefandae,
Millia quae tam multa hominum Phlegethontis avari
Intulerat regno, super hoc tum scilicet illum

Iras indignantem immanes curaeque coquebant.
Ergo ille Arium, quo nemo peritior esset
Perturbare animos, vario mala pingere fuco
Dogmata, et externo pietatem fingere gestu,
Excitat: infandos illum exhortatur ad ausus
Vipeream inspirans ad coepta immania mentem.
Viderat ille quidem, non vano fulmine dogma
Defixum, ad multos quod propugnaverat, et quod
Scite exornatum verbis atque arte magistra
Protulerat, librisque et crebra voce piorum
Damnari: ipse adeo Pharia jam pulsus ab urbe,
Diversa exilia, et non notas quaerere terras
Actus erat: mox illi iterum nova furta paternae
Artis adornantur: rursus sua dogmata verbis
Pingit, et his populo fucum facit impius omni,
In partesque suas multos trahit, et sua furtim
Insinuat, motumque animis dubitantibus addit.
Praesul Alexandri clara tum primus in urbe
Vixit Alexander: qui cum vidisset, Arium
Non esse hunc hominem, quem pax tranquilla juvaret:
Quem pia Simplicitas intra sua septa teneret:
Sensissetque adeo, quid moliretur et istis
Quid strueret coeptis: quem, si fortuna faveret,
Eventum cuperet rerum, mox omnia pandit
Constantine tibi: tua supplex provocat usque
Auxilia, adversus caput insanabile vani
Lymphatique viri, qui fastu insanus et ira
Aeternum Christi numen neget ore protervo:
Nec vero ille hoc judicium neglexit: adire
Ad seipsum turbae auctorem sociosque jubebat:
Dicturos magnam magno sub judice causam.
Affuit ille ultro, et regem nil tale videntem
Circumiit, dum animum nunc hic, nunc occupat illic,
Insinuans sese: vitiumque occultat, et omni
Principis assensum captat ratione benigni.
Sicut erat veri fallax simulator, et arte
Instructus stygia, qui fando reddere nova
Candida de nigris, et de candentibus atra.
Heu nimium faciles aures tum praebuit illi
Mitis adhuc princeps, latebrosi et pectoris artes
Ignorans hujus, quo non astutior unquam
Decepit mentes hominum, monstroque fefellit,
Atque ideo ignarus fraudumque dolique latentis,
Ad sua mox iterum incolumes salvosque remittens
Pacem optate viri, pacem colite, inquit, et iras
Ponite, dissidiisque aditus occludite cunctis.
Jungite amicitias, et foedera pristina rursum
Purgatis renovate animis, et utrumque fovete
Concordes: ne vos odiis certate nefandis.
Aspicite hoc passim, quo machina foedere sese
Tota liget mundi: quaque omnia lege per aevum
Conspirent Elementa sibi, faveantque vicissim:
Aspicite, ut parvos felix concordia coetus,
Ut parvas locupletet opes: cum maxima regna
Funditus illa nocens toties discordia vertat.
Ah coëant iterum, coëant in foedera dextrae.
His aliisque illos princeps laudatus amorem
Depositis renovare odiis exhortabatur:
Cuncta prius tentanda putans, sed vana fuere
Illius hortamenta: adeo neque causa ferebat
Concordare animos: imis nec fixa medullis
Ambitio elatum passa est requiescere Arium.
Ergo novis iterum pingit sua dogmata fucis
In partesque suas nunc hos, nunc pertrahit illos.
Optimus at princeps conceptam gliscere pestem
Dum videt, et studiis certamina crescere sentit:
Multa suo super his tristi cum corde volutat.
Dumque alius medicas adhibere ad vulnera nemo
Instituitve potestve manus: se poscier ille,
Se signari oculis censet, ne noxia pestis
Corriperet coetum, de quo grassantia pridem
Arma Tyrannorum dextra victrice fugarat.
Multa alternanti potior sententia visa est
Cogere Concilium, quo res ratione modoque
Legitimo discussa pateesceret, ilicet omnes
Convocat ex omni terrarum parte magistros
Christiadum, pietas quos et doctrina celebres
Efficeret passim, qua sol utrumque recurrens
Aspicit Oceanum, qua lucida tollitur Arctos,
Quaque dies medius flagrantibus aestuat horis.
Nec tantum edicto rem publicat: omnia curat
Insuper averti coeptis obstantia: neu quis
Molirive moram, aut veniendi nectere causas
Posset, praeberi currusque rotasque volucres
Mandat, quae praesto passim venientibus essent.
Nec mora, diverso passim se ex orbe ferebant
Tam variis linguis, habitu quam vestis et ore
Dissimiles: aderant Graji, Thracesque Phrygesque,
Indi, Arabes, Cretes, terraque Libysside nati.
Adfuit et Scythici procerior accola Ponti,
Germanusque ingens, et glebae cultor Iberae.
Ille valens usu rerum arbitrioque sagaci:
Ille ministerio linguarum atque arte magistra:
Hic arcana bonus scripturae evolvere sensa
Ad normam fidei: donis ingentibus omnes
Conspicui: et multis super omnes dotibus aucti,
Festinant omnes jussi, rapidisque feruntur
Passibus, haud illi tantum, quibus integer aevi
Sanguis erat: multi senio tardante gravati
Conveniunt, ultra vires sortemque senectae.
Qua celebrem tellus vidit Bithyna Niceam:
Urbem olim, sed mox deletae triste cadaver
Urbis et exemplum divinae terribile irae.
Hic tum cernere erat crines incanaque menta
Multorum, quos ante odiis crudelibus omni
Terrarum tractu rabies Acherontica multo
Vexarat fastu, atque odiis agitarat amaris.
Cernere erat toto laceratos corpore quosdam:
Lumine multatos alios: pro relligione
Christe tua, et verae qui pro pietatis honore,
Mittebant charas in aperta pericula vitae
Pridem animas, quando diris subjecta Tyrannis
Crescebat mira pietas imperdita forte.
Divini vero proceres atque inclyta postquam
Hinc atque hinc collecta loco convenit in uno
Concio, coepti ipse ingentis non futilis auctor
Constantinus adest: non ille satellite multo
Terribilis, non ille armis metuendus et ense:
Non torvus vultu, sed tantum simplice cultu
Conspicuus, fidisque aliquot comitatus amicis
Ingreditur, non tam sublimibus alta columnis,
Non tam auro gemmisque aut Indo splendida luxu
Limina, quam tali multum veneranda Senatu
Ingreditur, facilesque oculos fert omnia circum:
Et solio tandem medius consedit in aureo.
Atque ibi facundo dum cunctis explicatore,
Quae causa, aut quae res pro tempore suaserit illud
Cogere Concilium, quantae sibi singula curae
Sint, quae Christe tuum possent extendere regnum
Ostenditque petitque adeo, quando optima rebus
Haec dubiis medicina foret, ardentibus omnes
Numinis aeterni votis sine fine petendo
Auxilium, controverso de dogmate certo
Constituant: et quando ipsum, quocunque mederi
Afflictis possit rebus tentare viderent,
Unanimes itidem partes explere studerent
Quisque suas: Christo ut passim sua gloria constet.
Atque ait: Haec summa est votorum tota meorum,
Dogmatis unanimes, et consentanea veri
Copula nos nectat: Deus haec incoepta secundet,
Cui soli veros passim instauramus honores:
Ut videant homines coelestis libera regni
Incrementa, et magno Ecclesia floreat auctu.
Quantis nos odiis ille immanissimus hostis
Oppugnet: quantis hoc egerit hactenus unum
Viribus, ut sacros corrupto dogmate coetus
Turbaret, Christo cunctos arcere laborans,
Omnia nota satis, neque nostrae vocis eget res.
Huic ergo divinam Christi defendere laudem
Conatus vitamque meam, studiumque laboresque

Opposui, te summe Pater, te scilicet uno
Confisus, propter te perdere cuncta paratus,
Aut tibi cuncta uni dextra asserturus et armis.
Nunc nos diversa (quis non videt?) impius ille
Aggreditur ratione, malum dum dogmata fraudes
Invehit insincera, animos quibus occupet, atque
Corruptos tristi secum demergat Averno.
At vos, quos charo pastor supremus ovili
Custodes dedit esse, et quos huic pabula Christus
Mandavit monstrare salubria, vos modo poscit
Tempus, vestrae operae, vestri nunc haec studii et res.
Proinde adhibete animos, ne verbi nobile donum
Arbiter obscuret nigri saevissimus Orci.
Biblia sunt vobis: sunt scripta Prophetica vobis,
Sunt et Apostolicis signata volumina verbis.
Scilicet his pater ipse deum se lumine largo
Conspicuum dedit, et quod de se scire necesse est
Humanas mentes, totum hac in parte reclusit.
Et ratio ipsa adeo doctrinae est omnibus una
Temporibus, pariterque eadem sunt ante professi
Cum proavis vates sancti, duodenaque turba.
Haec sunt certa, suo haec vis ordine nulla movebit.
Illorum ad normam doctrina tradita quaeque
Exigere et sacros rectum est inquirere fontes,
Nec fas est cuiquam norma discedere ab illa
Dogmate diverso: quoniam hic seque et bona cuncta
Exibuit pater, et manifesta in luce retexit.
Quare agite, ex animis nunc, o nunc pellite vestris
His quodcunque potest coeptis obsistere. cesset
Certandi studium: contentio vana facessat,
Jurgia sint iraeque procul, perquirite justo
Veracis cuncti rem totam examine lancis:
Neu sinite incassum vestros cecidisse labores.
Nimirum felix mihi terque quaterque videbor
Tum demum, cum vos animis concordibus uno
Aeternae aspiciam Sophiae coalescere nexu.
Haec et plura illos multa gravitate monebat,
Ipse etiam quaerentum inter media agmina totos
Continuare dies: ipse aurem intendere cunctis
Attentam, studioque exquirere cuncta sagaci,
Libera quin etiam cunctis hic ora jubebat
Concedi, et quaecunque animo sententia cuique
Sedisset, liquido, nullo impediente, volebat
Proferri: veri quando indagatio linguas
Neutiquam vinctas, sed libera posceret ora.
Nunc tamen est aliquis, cujus vesania et excors
Impietas prohibere audet, ne dogmata quisquam
Excutiat mundo quae dudum obtruserat omni
Impia barbaries hujus, qui regna supremi
Aeternique Dei furto labefacta et arte.
Qui supra reges se tollit et omnia mundi
Imperia, et fastu tumidus late omnia complet
Barbarico: atque illos audax sibi poscit honores,
Quos homini sperare nefas, celsoque superbus
In solio superum dicit convicia regi.
Non erat hoc animi tibi Constantine, nec unquam
Te prohibente fuit cuiquam non libera fandi
Copia, dum verax prolata explorat amussis,
Et trutinae justo doctrinam examine pensat
Concio sanctorum non illaudata virorum.
Non praejudicio damnavit acerbior ulla
Alterius causam partis, non pronior ille
Alterius visus, justoque faventior unquam
Addidit injuste vires et robora causae.
At cum legitimo tandem res fine fuisset
Clausa, atque hanc normam, quam coelitibus dedit ipse
Aeterni interpres, et imago aeterna Parentis,
Omnia discussa: et cunctis jam cognitus esset
Martigerae furor, et rabies manifesta cohortis:
Non tunc illi animus, non tunc constantia justa,
Laudatus non tunc deerat rigor, ilicet ille
Convictos, et adhuc firmata mente foventes
Erroris commenta sui non munere tantum
Privavit, sed et extorres ignota coëgit
Exilia et terras alio sub sole jacentes
Quaerere, nec coetu se permiscere piorum.
Ut reliquos fidei mox consentanea junxit
Formula, multorum quae post quoque sustulit una
Materiam errorum, et dubitantia pectora saepe
Expedit, dum Christum hominem probat esse Deumque
Veraque Theseo monstrat compendia filo.
Exin se cuncti perfectis rebus ad urbem
Quisque suam referunt, quos ille hortatibus omnes
Mitibus appellans, animis concordibus unam
Doctrinae vocem mundo inculcare jubebat:
Inque propaganda doctrinae voce laborem,
Et studium acre Deo vigilanti mente probare.
Tum vero infirmos omni ratione juvando
Allicere ad Christum, pro re, pro tempore cunctis
Consulere, atque omnes sanandi quaerere causas.
Sicut qui medicum tractat cum laude laborem,
Pharmaca debilibus, si quando salubria miscet,
Diversis diversa adhibet medicamina: non hic
Ingratis semper succis medicantia miscet
Pocula, nom aloes lignum, aut absynthia semper
Tristia praebebit, non scilicet omnibus ille
Ingratum tetra Colocynthide temperat haustum.
Est etiam suavi laticem cum nectare prudens
Inficit, et condit fragranti caetera melle.
Non aliter Christo quosdam esse adjungere rectum
Mitibus alloquiis et commoditate ferebat,
Quos tamen infirma dociles cum mente viderent:
Ut tandem ipsi etiam victi bonitate piorum,
Consilia in melius referant, Christumque sequantur.
Hinc petit, ut precibus votisque ardentibus omnes
Commendare velint superum sua regna parenti.
Quando tot insidias videant, tot furta per orbem,
Monstraque non leviter sanctis obstantia coeptis.
Ille viam monstret, rem providus ille gubernet:
Vimque doloque premat, quos passim immunda malorum
Agmina spirituum miscent. Hinc munera cunctis
Distribui non parva jubet, prout quemque decebat,
Nemo adeo tanto numero indonatus abibat:
Neglectus nemo est, aedes sed jussit ubique
Templaque Christianis refici, furiosa priorum
Impietas regum quae passim everterat, et mox
Munificus largos tribuit super omnia sumtus
His, rude qui possent vulgus formare docendo.
Felix o nimium felix clarissime princeps:
Tantorum felix operum, dignissima fama
Aeterna et nullis intermoriente diebus.
Parcere subjectis et debellare superbos,
Heroae virtutis opus, sed gloria major
Aeternum Christi in terris extendere regnum,
Dogmataque invicto divina labore tueri.
Hoc decus est tanti, quanti non omnia mundi
Totius ornamenta forent, si congerat uno
Illa loco seu fors, seu quis deus, hinc tibi majus
Enatum decus est, quam quod capitolia curru
Tarpeiasque arces aurato invectus ab omni
Laudatus populo parta de pace fuisti,
Terribiles Scythicae ducens feritatis alumnos,
Ante tuos victor currus, Dacumque Getamque.
Nam quod Threicios populatus Sarmata tractus
Te victore cadit, mutatoresque domorum
Gothosque Dacosque truces dare terga coëgit
Militiae labor ille tuae: quod foeta triumphis
Innumerabilibus tibi laurea contigit, et quod
Naufragio tristi convulsum colligis unus
Imperium, et lacerae reficis tabulata carinae:
Sunt haec magna quidem, sed enim communia tecum
Constantine haec sunt multis, neque gloria summa
Hinc tibi, sed vita tantum quae clauditur ista
Provenit, major longe tibi nascitur inde
Verarum series laudum, tua provida cura
Numinis aeterni cultum quod juvit, et almum
Asseruit fidei decus, et venerabile donum,
Repressitque nefas, neque vero hoc almus Olympi
Neglexit Rector, per bis tria lustra quietum
Imperium tibi concedens, natisque paterni

Inconcussa itidem tradens insignia regni.
Atqui Christum ausi verbis lacerare vel armis,
Infelix miserumque genus natosque nepotesque
Exitio secum aeterno implicuere cadentes.
Felix o nimium felix clarissime princeps.
Ut vero canos frigescentemque senectam
Attigit, ab veris labes mala laudibus haesit.
Quando illum, cujus toties deprensa fuere
In superos superumque ipsum convicia regem,
Exilio revocat sive illud pacis et otii,
Tunc ipsi subjecit amor, sive altera causa,
Sive oblita sui senio fuit inclyta virtus
Principis eximii, sive haec tum cuncta peregit
Occultae studium sectae, quo tempore Caesar
Decubuit, morbo fractus, fractusque senecta,
Ut potius reor, et potius fas credere duco:
Tunc igitur toties jam condemnatus Arius
Rursus ab exilio Byzantii ad moenia venit,
Auxilio sociae occulto studiisque catervae
Subnixus: stimulis jamque exagitata sinistris
Praecipuos illi spondebat factio honores.
Indoluit senior, quem non pietatis egentem
Non animi, non virtutis pia concio summum
Sacrorum et verbi custodem hac urbe fovebat.
Opposuit sese ille viris, neque velle ferebat,
Coetibus adjungi sanctis, quem tota piorum
Concio seu pestem dudum aversata fuisset,
Nuncque etiam damnet sontem, sic ille bidentum
Sollicitus custos cum torvum et acerba tuentem
Sentit adesse lupum, clamorem protinus edit,
Praedonem contra dirum, dum fida canum vis
Assiliens, hostem toto petat improba campo.
At magis atque magis stimulis agitata sinistris,
Factio pergebat coeptis instare nefandis,
Caesaris Imperiis illuc jussuque vocatum
Esse virum memorans, sacris qui ibi praesit et aris.
Ausi quinetiam voces jactare superbas,
Invito sene invitis etiam omnibus, illic
Hunc unum templis sacris hunc praefore et aris.
At pius et Christi observans super omnia Praesul
Obstitit usque animo, et ne coepta nocentia dirus
Perficeret furor, et sacrum infestaret ovile
Horribili contage lues damnanda, supremum
(Quando opis humanae nil jam superesse videbat)
Sollicitare patrem precibus, prohiberet ab illa
Coetum labe suum, vim frangeret insidiasque,
Aut sese ad requiem potius finemque laborum,
Corporis exutum vinclis, dimitteret, ante
Quam coetum inficeret contagio foeda suorum.
O quos hic gemitus, o quae suspiria ab imo
Pectore tum dedit, o quanto est ardore precatus.
Omnem adeo exegit somni sine munere noctem,
Cum veniente die sua perfecturus Arius
Coepta, palam populo sese ostentare volebat.
Non tulit omnipotens genitor, miseratus ab alto
Conatus, totaque senex quae nocte precatus
Ante Deum fuerat, rectis ea vota feruntur
Passibus, et coeli nubes et sidera tranant.
Mane erat, et magna jamjam se mole ferebat
Ille furens fastu, tantorum et causa malorum:
Atque illum templo subiturum haud parva caterva
Pone sequebatur gradientem et multa minantem.
Ecce autem subitum atque omni mirabile seclo
Evenit monstrum, tota dolor ortus in alvo,
Quaerere secessus jubet, et se avertere coetu.
Hic illum (auditis si quicquam credimus) ingens
Occupat attonitum terror, formidine tacta
Mens stupet, et scelerum intuitu, culpaeque nocentis
Contrahitur, miseramque animam vis strangulat intus
Mortifera, atque illum constringit et urget inhaerens,
Ilia rumpuntur post haec: mox exta latebras
Projicit in foedas, furiisque vocantibus atris,
Indignantem animam tristi cum murmure fundit.
Hoc fine ille miser Libycae telluris alumnus
In terris vitam clausit, dum bella movebat
Impia, Christo adimens divinae stirpis honorem.
Vos o quos illi similes videt auricomus Sol,
Queis idem furor est eademque insania, Christo
Adversos vos ferre Deo: quique usque perosi
Accensam verbi lucem, immortale sonantis
Auxilium mundo, varias exquiritis artes
Nequicquam superos contra, resipiscite tandem
Si pote, et in melius mutatos vertite cursus.
Neu dubitate Deum memorem fandi atque nefandi.
Fraus unde exorta est, in eum plerumque redundat,
Et quamquam lentis ad poenam passibus irae
Procedunt superum, gravitas tamen omnia pensat
Supplicii, mora quae pridem diuturna neglexit.
Tu quoque qui laceras lingua petulante Mohemum
Chemnicium, et reliquos adeo, quae plurima turba est,
Seu te deceptae mentis malus impulit error,
Quo tua te primis Hispania tinxit ab annis.
Ancilla Ausonii dum mavult esse Baalis,
Quam Christi populus: sive hoc fiducia suasit
Ingenii, seu spes magnorum hortatur honorum
Ponere respectum veri, et mendacia fuco
Pingere, sive aliud causae est tibi: Tu quoque tandem
O tandem leve studium hoc o exue mentis.
Aspice deformes obitus immanis Arii:
Aspice quae nostra contingunt plurima seclo:
Aspice mugitus Latomi sub morte fatentis
Exosam ob verbi lucem se judicis alti
Horrendo jussu morientem ad tristia mitti
Tartara, perpetuis luat ut facta impia poenis,
Tristiaque aeternum furiarum verbera ploret.
Nec vero ut vester vita emigraverit olim
Hofmeisterus et huic similes, devota perenni
Exitio capita, te posse latere putandum est,
Utque alii similes, manet, aeternumque manebit
Accensum mundo lumen: quantumlibet illud
Oppugnet vafra stygii Cacodaemonis arte.
Turba furens undis, ferro, face, voce, librisque,
Et veniet tandem illa dies, qua quemque sequentur
Praemia pro factis, mundi sub judice magno.
Tum meliora piis versa vice currere fata
Incipient: dextra lachrymas tunc ipse suorum
Deterget pater, et mundi ludibria deinceps
Passuros nunquam mundo meliore fovebit
Aeternum, versa tum flebit barbara sorte
Impietas, tunc in fletus haec gaudia abibunt,
Omnia tunc in lucem, antehac caelata, ferentur,
Tuque adeo quondam regnata tricorpore tellus
Geryone, ac graviore tyrannide nunc quoque pressa
Geryonis Latii: quem fanda nefanda patrantem
Alcides pridem invictis Germanicus armis
Instigante Deo, coelesti numine plenus
Elisit, coecumque orbi scelus omne retexit,
Maximus ille animi gestorum maximus ille
Martinus (quid vane fremis, quid ringere livor,
Maximus ille tamen) quo sese Saxonis ora
Jactitat, et jactabit in aevum nobilis omne
Tu tellus Hispana, inquam, nunc aspice demum
Exortam mundo lucem: et Tirynthius ut te
Barbarico eripuit fastu pastoris Iberi:
Sic et nunc vobis aliquando petentibus aetas
Auxilium ferat et furiis tandem eximat hujus
Qui regnum Europae atque Asiae Lybiaeque calentis,
Sperabat, captasque impune hinc inde per urbes
Ibat ovans, et divino gaudebat honore
Jus regum et claves alti gestabat Olympi.
Hoc me nunc vobis Pietas jubet alma precari:
Hoc vobis donet cupientibus astripotens rex.

FINIS.

PRIMA PARS

EXAMINIS DECRETORUM CONCILII TRIDENTINI

COMPLECTENS EXPLICATIONEM LOCORUM:

De Traditionibus.
De Peccato originis.
De Concupiscentia.
De vocabulo peccati.
De Conceptione B. Mariae Virginis.
De Operibus infidelium.
De Libero Arbitrio.
De Justificatione.
De Fide.
De bonis Operibus.

AUTORE

MARTINO CHEMNICIO, D.
